

תורה שכתב

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

יו"ל לזיכוי רבבות אלפי ישראל ע"י קרן תר"ג לטובת נשמת הרבני הנניד הנכבד הרה"ח ר' אריה (לייבל) ברה"ח ר' יונה רובין ז"ל

פרשת משפטים

שבט תשפ"ה | גיליון נ"ח (שנה ב')

שבת של תורה פנינים מאירים לשולחן השבת

קלקול או שיקום

פרשתנו - העוסקת בדיני ממונות - פותחת ב'פי תקנה עבד עברי', דין גנב הנמכר כעבד עברי. והשאלה הנשאלת, מדוע מכל דיני ממונות פותחת פרשתנו דווקא בדין זה, ולא בהלכות אחרות, שכיחות ומצויות יותר, כדוגמא, דיני שואל או שומר?

רעיון מופלא כתב רבה של ירושלים הגאון רבי שלום מאשש זצ"ל - ושורש הדברים כתב גם הרש"ר הירש זצ"ל:

התורה רוצה לחדד את ההבדל בין משפטי הגוים ובין משפטי ה' אמת צדק יחידו. כי הנה בדיני הגוים, מה עושים בגנב שנתפס? מכניסים אותו לבית הסוהר לשנים ממושכות. ומה התוצאה? שם בבית הסוהר הוא רק מתדרדר ומתקלקל, ולומד מגנבים אחרים שיטות חדשות לגניבה. ובתוך כך בני ביתו נשארים ללא פרנסה, ונעשים כולם גנבים, במקום גנב אחד - ארבעה או חמשה גנבים. וכשהוא יוצא מבית הסוהר הוא חוזר לגנוב ביתר שאת...

אך התורה נוהגת עם הגנב ממש להיפך! התורה דואגת לתקן ולשקם אותו. לכן אמרה התורה למכור אותו כעבד. והקונה עבד, בדרך כלל הוא יהודי עשיר ומכובד, כך ייכנס העבד למשפחה חמה ומכובדת, כשהאדון חייב במזונות אשתו ובניו, והוא נוהר לכבדו ולא לרדות בו בפרך, כך במשך שש שנים ילמד העבד איך נראה בית יהודי תקין וישר. לאחר שש שנים של שיקום, הוא ייצא לדרך חדשה ויבנה את ביתו בצורה ישירה ותקינה!

צעקה כפולה

על הפסוק בפרשת השבוע (שמות כב, כא-כב) **כָּל אֱלֹמְנָה וַיְתוּם לֹא תַעֲנוּן, אִם עָנָה תַעֲנֶנּוּ אִתּוֹ כִּי אִם יִצְעַק אֱלִי שְׁמַע אֲשַׁמְעֶנּוּ**. המפרשים מדקדקים על כפל הלשונות בפסוק, ענה תענה, צעק יצעק, שמוע אשמע.

פירוש נפלא עד מאד כתב האלשיך הק':

כשמצדדים יתום ואלמנה, יחד עם הבכי על העינוי שנגרם להם, צף ועולה בלבם הצער שהם נושאים תמיד בלבם על עצם היותם אלמנה או יתום. לכן נכתב בלשון כפול **עָנָה תַעֲנֶנּוּ**, העינוי ליתום ואלמנה הוא עינוי כפול, כשמענים אלמנה ויתום הם אומרים בלבם אילו אבי המשפחה היה חי לא היו מקניטים אותנו. ועל כך **יִצְעַק יִצְעַק**, צעקה כפולה, צעקה על העינוי של עכשיו, וצעקה על מות ראש המשפחה. ועל זאת **אֲשַׁמְעֶנּוּ**, שמיעה כפולה, הן על הצער של עכשיו, והן על הצער הכללי שלהם!

אוצר התורה יהלומים מתוך הפרשה

וְכִי יִבֶּה אִישׁ אֶת עֵינָיו עֲבָדוֹ וְגו' וְאִם שָׁן עֲבָדוֹ וְגו' לְחַפְשֵׁי יִשְׁלַחֵנּוּ (שמות כא, כז-כז)
כאשר חטא חס, קיללו נח ואמר (בראשית ט, כה) **אָרֹר כְּנָעַן עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו**. ובמה חטא חס? בעין ובשון, בעין - כאמור (שם כב) **וַיֵּרָא חָם, בֶּשֶׁן - וַיַּגִּיד לְשָׂנֵי אֶחָיו בְּחוּץ**. לכן ביציאת עבד כנעני הזכיר הכתוב דווקא **שָׁן וְעֵין**, כי בהכאת שן ועין מתכפר החטא של חס, והעבד יוצא לחופשי.

(הגאון מווילנא ז"ע)

אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ (כב, כד)

מוטב היה אם לא היה כלל בעולם מושג של כסף, הגורם רק לדאגות וטרדות. אבל כעת: **'אם כסף' - אם יש כבר מציאות של כסף בעולם, תנצל זאת לדברים טובים - תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ**.

(ש"ך על התורה)

עֲלֶה אֵלַי הַהָרָה וְהִיָּה שֵׁם (כד, יב)

פעמים נמצא אדם במקום קדוש, אך מחשבותיו משוטטים במקום אחר, על כך נאמר: **שֵׁם אֵלַי הַהָרָה**, אלא גם **וְהִיָּה שֵׁם**, שתהיה שם עם כל המוח והלב!

(הרה"ק רבי יחזקאל מקומוזר ז"ע)

שערי תורה

מבט מסכם ומבוא לפרשת השבוע

מה בפרשה:

נרשאי הפרשה:

פרשת משפטים, עשירה בשלל רב של הלכות שנאמרו בסיוני, ברובם - דיני ממונות בין איש לרעהו, אך גם עוד הלכות במגוון נושאים, ובסיום - אזהרות לקראת הכניסה לארץ ישראל, ותיאור הימים שלפני ואחרי קבלת התורה.

הלכות גנב • הלכות עבד עברי וכנעני • הלכות רוצח • הלכות מכה ומזיק • ארבעה שומרים • הלכות דיינים • מצוות שונות בין אדם לחברו ובין אדם למקום • שבת ומועדי השנה • הכנה לכניסה לארץ • הימים שלפני ואחרי קבלת התורה

א. עבד

בפרשתנו אנו למדים על דיני עבד עברי ואמה עבריה, כיצד הם משתחררים. ובדין אדון שהכה עבד כנעני ומת, או שהאדון השחית אחד מאיבריו.

ב. גנב

הפרשה עוסקת גם בדיני הריגת גנב הנמצא במחתרת, ובחיובי תשלומים של גנב, ובדין הגונב איש ומכור.

ג. רוצח ומכה

כך גם נלמד בפרשה בדין ההורג במזיד או בטעות. בין השאר נלמד בפרשתנו בחיוב תשלומים המוטלים על המזיק את אחד מאיבריו של חברו. ובדין המכה אחד מהוריו בהכאה שיש בה חבורה, או המקלל אותם.

ד. נזיקין ושומרים

הפרשה כוללת בתוכה גם את דיני ארבעה אבות נזיקין: שור תם ומועד, שן ורגל, אש ובור.

גם נלמד בהרחבה את דיני ארבעה השומרים, ושומר חנם ושומר שוכר, שוכר ושואל.

ה. דיינים

נמצא בפרשה גם הלכות רבות הנוגעות לדיינים, כגון: אימתי מכריעים על פי רוב; אפשרויות ערעור על פסק דין של הנידון, ואיסור שוחד.

ו. מצוות

כמה מצוות שבין אדם לחברו מופיעות בפרשה, כגון: א. צער ליתום ואלמנה וגר. ב. דיני הלוואה ומשכון. ג. לשון הרע. ד. סיוע לחמור תועה, ועוד.

בנוסף מופיעות בפרשה מצוות שבין אדם למקום, כגון: א. ביכורים. ב. איסור קלהה כלפי שמים, וכלפי נשיא. ג. עבודה זרה. ד. בכור אדם ובהמה, והקרבנות בהמה רק מהיום השמיני. ה. בשר טריפה. ו. שמיטה. ז. מכשפים. ח. בשר בחלב, ועוד.

ז. שבת ומועדים

כן למדים אנו בפרשה על דיני שבת ועליה לרגל בשלש רגלים.

ח. ארץ הקודש

כהכנה לכניסה לארץ מזהירים ה' לשמוע בקול המלאך שילך לפניו, ושלא יתקרב לגוים שעלולים להחטיאם.

ט. קבלת התורה

הכתוב חוזר אל הימים שלפני קבלת התורה, בהם בנה משה מזבחות והזוה את דם הקרבנות על ישראל. לאחר מכן תורה עלה משה להר להיות עם ה' 40 יום, כשהוקנים שפטו את העם באותם ימים.

מבט על פרשת תרומה הבעל"ט:

מה בפרשה: בפרשת תרומה אנו זוכים להכיר מקורבן את פרטי הפרטים של המשכן וכליו, המידות המדויקות ופירוט הרכיבים מהם ייצרו והקימו את הקירות והגג והכלים. כשלבוצר כל זאת נקראו כל ישראל להרים תרומת לבם.

נושאי הפרשה: תרומות למשכן • תבנית הארון • תבנית השלחן ולחם הפנים • תבנית המנורה • יריעות המשכן • קרשי המשכן • הפרוכת ומסך הפתח • מיוקם השלחן והמזבחה והמנורה • מזבחה הנחושת וכליו • קלעי החצר

היים של תורה מעלת חשיבות לימוד חומש ורש"י

יותר תועלת ברש"י!

"אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום, וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י, שהתרגום אינו אלא משום פירוש, ועכשיו יותר תועלת ברש"י. ויש חולקים משום שהתרגום ניתן בסיוני, ולכן ירא שמים יקרא שניהם."

(ביאור הגר"א, או"ח סי' רפ"ה)

נישא השבוע:

צדקה בכבוד

אם פָּסַף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ (שמות כב, ד) אֶת הָעֲנִי - שְׁלֵא תִהְיֶה בוּ מִנְהַג בְּיָוִן בְּהַלְוָאָה, שְׁהוּא 'עַמִּי'. 'אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ' - הָיָה מִסְתַּכֵּל בְּעִמָּךְ כְּאִילוּ אֶתְּהָ עֲנִי (רש"י)

לב דעת | הכרת והבנת מושג בתורה

ספר הברית

בפרשתו (שמות כד, ו) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא פְּאֻזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. מהו 'ספר הברית' הלזה?

ביום ד' בסיון, לפני קבלת התורה, כתב משה רבנו ספר מיוחד בשם 'ספר הברית', תוכן הספר היה: מתחילת פרשת בראשית עד מתן תורה, וכן את המצוות שהצטוו במרה. למחרת, ביום ה' בסיון, לאחר שישאל מלו את עצמם, וטבלו, ומשה הזה עליהם דם קרבנות, קרא משה באוזניהם את כל 'ספר הברית', ואז ענו 'נעשה ונשמע!'.
לדעת הרמב"ן: לאחר מעמד קבלת התורה, לימד ה' למשה את המצוות הכתובות בסוף פרשת יתרו [איסור עשיית צורות, ודיני בניית מזבח], ואת כל המצוות שבפרשת משפטים. את כל המצוות הללו כתב אז משה בספר הברית. ויום למחרת מתן תורה, בנה משה המזבחות וקרא באוזני ישראל את 'ספר הברית'.

עניינים לראות | הבנת מילה אחת בתורה

מזוזה

כשמזכירים בימינו את המילה 'מזוזה', אנו מכוונים כמובן למצוה הקדושה הכוללת את הפרשיות 'שמע והיה-אם-שמע' הכתובות על גבי קלף וקבועות בפתח הבית. כך גם בלשון חז"ל נקראת מצוה זו בשם 'מזוזה', ותיקנו לברך ברכת 'לקבוע מזוזה'.

אולם בלשון התורה המילה 'מזוזה' פירושה: שתי הקורות המפחות את עובי הפתח מכאן ומכאן (רש"י שמות יב, 2).

כך גם בפרשת השבוע בפסוק (שמות כא, ו) אֵיל הַדְּלָת או אֵיל הַמְּזוּזָה, בא הכתוב ללמד שהדלת עליה רוצעים את העבר, צריכה להיות זקופה כמו הקורה שצדי הפתח.

ואזניים לשמוע | נללי רש"י הק' בדקדוק הלשון

נתתי או נתתתי

'אכן כן, הבטחתי וגם קִמַּמְתִּי' - ענה הגביר למנהל-המוסדות שהתקשר להודות על התרומה - 'אני באמת מעריך את המוסד החשוב שלכם ולכן נִתַּמְתִּי מִתַּת-יד הגונה!'

ר' חזקיהו, מזכירו האישי של הגביר, חקרן ובלשן שאהב להשתעשע בחידודי דקדוק, שמע את דברי הגביר, והתבונן:

'אם מדובר אודות 'מִתַּת', הרי ששורש המילה היא: 'תַּת'. אם כן, כאשר הגביר מדבר על הנתנה, מדוע הוא אמר: 'נִתַּמְתִּי', ולא 'נִתַּתַּמְתִּי'? כמו שבתחילת דבריו הוא אמר: 'וגם קִמַּמְתִּי', זאת אומרת שעל אותיות השורש 'ק.י.ם.' הוא הוסיף את שתי האותיות 'תִּי' בסוף המילה, כדי להטות את הפעולה אל המדבר [בבנין 'פֻּעֵלְתִּי']. כך היה עליו לנהוג גם באותיות השורש של 'תַּת', להוסיף עליהן את אותיות 'תִּי', ולומר 'נִתַּתַּמְתִּי!'

את התשובה לכך גילה ר' חזקיהו בלימוד היומי ברש"י בפרשת משפטים (כג, מז) המסביר, שכאשר יש דגש באות מסוימת, הרי הדגש משמש כתחליף לכפל האות. לפיכך: למרות ששורש המילה הוא 'תַּת', אומרים 'נִתַּמְתִּי', ואין צורך לומר 'נִתַּתַּמְתִּי', כי הדגש באות ת' השניה, היא באה במקום שתי אותיות ת'!

עניויות עם שמחה

מזל ביתו של הגאון רבי ישעיהו הלוי מפראג ז"ע, אבי אביו של השל"ה הקדוש, קבע לו יהודי עיוור את מקומו, יום יום התיישב עם סל של עוגיות והציע לעוברי ושבים לרכוש את סחורתו, כשהוא רועד מקור ולא פחות מכך מפחדו של השוטר שיחריים את סחורתו ויקפח את פרנסתו. פעם תפסו השוטר והחריים לו את כל העוגיות, בכה העני במר לבו, עד שעבר שם רבי ישעיהו, ומיד שילם לו את כל הנזק. ומאותו היום והלאה, מידי יום ביומו, המתין רבי ישעיהו לרוכל העיוור, וכאשר הוא הגיע עם הסחורה מיד קנה ממנו את כל העוגיות. שאלו אותו מקורביו: האם לא מוטב להקציב לעני קצבת צדקה חודשית שתגיע אל ביתו? כך יחסוך העני את הטרחה לצאת כל יום לרחוב עם סל העוגיות!

לא ולא! - ענה רבי ישעיהו - הרוכל העיוור כעת מאמין שהנה הוא עובד למחייתו, והעוגיות שלו נקנות מיד, ויש לו שמחה וסיפוק מזה, הרי הוא מרוויח את לחמו בכבוד. אם מאור עיניו נלקח ממנו, רוצים אתם שגם שמחת נפשו תילקח ממנו?!

השפלה עם פיצוי

באמצע שיעור שמואל מרן הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ מקמניץ ז"ע, בעל 'ברכת-שמואל' בביתו לקבוצת תלמידים, נכנס עני וביקש צדקה. פשפש רבי ברוך-בער בכיסיו, וכשלא מצא מאומה אמר לעני שילך למטבח ויבקש מהרבנית. חזר העני מהמטבח ואמר שהרבנית איננה. שאל רבי ברוך-בער את התלמידים: האם יש לאחד מכם כמה פרוטות להלוות לי כדי לתת לעני. אך לאף אחד מהם לא היה בכיסו שום פרוטה. התנצל רבי ברוך-בער ואמר לעני

שיגיע מאוחר יותר ואז יתן לו.

כאשר העני נפנה לצאת מהבית, קם רבי ברוך-בער ממקומו והחל ללוות את העני החוצה כשהוא נפרד ממנו במילים חמות ומרעיף עליו ברכות שיצליח בדרכו וכו'. כשחזר לביתו הסביר ראש הישיבה לתלמידיו: 'כאשר עני בא לבקש צדקה, הוא נבוך ואפוף הרגשת ביוון והשפלה. אלא מאי? כשהוא מקבל צדקה, הרי זה פיצוי על ההשפלה. אבל עכשיו כשהעני לא קיבל מאומה ונשאר רק תחושת הביוון, מצאתי לנכון ללוותו ולכבדו, שיצא לפחות עם הרגשה טובה!'

צדקה עם רגישות

אל ביתו של הגאון גאב"ד טשעביץ ז"ע, בעל 'דובב מישרים', נכנס עני וביקש תרומה. פנה הרב מטשעביץ אל מקורבו ר' אליהו קרוטווירט ושאל: אולי יש בידך 5 לירות להלוות לי? מיד הוציא ר' אליהו מכיסו 5 לירות ונתנם לרב, שמייהר למסור אותם לעני. כאשר אך יצאו העני מפתח הבית, פתח הרב מטשעביץ את המגירה שבשולחנו שהיתה מלאה בכסף, הוציא משם 5 לירות ופרע מיד את ההלוואה לר' אליהו.

השתומם ר' אליהו ושאל: 'אם יש לרבי כסף במגירה, משום מה היה צריך ללוות ממני, ולא לקח מכספו הפרטי?' ענה לו הרב תשובה מופלאה: 'במגירה היה סכום גדול שאני צריך להעביר לרבנית להוצאות הבית, אילו הייתי פותח את המגירה בנוכחות העני והוא היה רואה שאני מוציא ונותן לו רק 5 לירות מכל הסכום הנמצא שם, היה לבו נחמץ מדוע לא נתתי לו יותר, לכן העדפתי ללוות ממך, כדי שהעני יצא עם תחושה טובה!...'

חכמת התורה | אמרות חכמה ופניני שפר מגדולי הדורות על פרשת השבוע

החבר של השור...

וְכִי יִגַּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ (שמות כא, לה)

רבי אברהם אבן עזרא מרבה לסתור את סילופי הקראים הכופרים בחז"ל. כך למשל בפרשת השבוע בפסוק וְכִי יִגַּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ, לפי חז"ל פירושו הכתוב 'שור רעהו' פירושו: שור השייך לאיש אחר. אולם אחד הכופרים ששמו בן זוטא, טען שכונות הכתוב 'שור רעהו' היינו שהשור נגח את שור אחר שהוא חברו של השור הנוגח. אולם מדובר בטעות, שהרי כשם שתחילת הכתוב 'שור איש' הכוונה שור השייך לאיש, כך 'שור רעהו' הכוונה שור השייך לרעהו. האבן עזרא מסיים בלגלוג על בן זוטא וכותב עליו: 'ואין לשור רע, רק בן זוטא לבדו!'

הפתיחה והקריאה...

וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוּ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹ (שמות כא, לג) אם על הפתיחה חייב, על הכרייה לא כל שכן (רש"י)

אדם מתחכם שאל את רבינו המלבי"ם: כידוע תיקן רבינו גרשום שאסור לפתוח מכתב סגור של איש אחר, מה

הדין אם המכתב הוא גלוי ופתוח, כמו 'גלויה', האם גם אז אסור לקרוא, או שמא האיסור חל רק על פעולת פתיחת האגרת? השיב לו הגאון במליצה שנונה: 'אם על הפתיחה חייב, על הקריאה [הכרייה] לא כל שכן...'

לא רק אלמנה...

כָּל אֲלֻמְנָה וְיִתוּם לֹא תַעֲנֹן (שמות כב, כא)

וועד-צדקה של אחת הקהילות בירושלים ישב ודן אודות אדם שבור-לב שמחמת סיבות שונות לא עמד בתנאי זכות התמיכה. קם הרבני החשוב ר' יהודה דב וילהלם ז"ל ודפק על השולחן באומרו: 'לא אתן לפגוע כאן באלמנה שבורה!' תמחו כל הנכבחים: על מה אתה סח? הרי אין דנים כאן כלל על אלמנה, אלא על יהודי בעל משפחה. ענה להם ר' יהודה: רש"י כותב על הכתוב 'כל אלמנה ויתום לא תענון: 'הוא הדין לכל אדם אלא שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם'. הרי שהאיסור של 'כל אלמנה ויתום לא תענון' נוגע לגבי כל יהודי, בפרט יהודי תשוש-כח... כבשו כולם פניהם ואישרו את התמיכה.

השלכת מאכלי בשר וחלב יחד למדורת שריפת חמץ

על הכתוב בפרשתנו (שמות כג, יט) לא תבשל גדי בחלב אמו, כותב רש"י: 'ובשלושה מקומות נכתב בתורה, אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול'.

נר של המאה וחלב

הפוסקים דנים האם איסור בישול בשר-בחלב נאמר גם במקרה שהבשר והחלב נשרפים לגמרי. החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' צ"ב, הובא בפת"ש יו"ד פז, ו) כותב שיש לחוש לא להדליק נר העשוי מחמאה וחלב, שהרי זה כמבשל בשר בחלב יחד. כך פוסק המשנה ברורה (סי' רסד, יד) שיש איסור בישול בנר כזה, אבל בבשר עוף אין בו איסור בישול.

שריפת חמץ

שאלה דומה נוגעת בערב פסח: האם מותר להשליך אל המדורה של שריפת חמץ שיירי מזון של בשר, כגון קציצות מבשר בקר, לצד מאכלי גבינה.

יש שהתירו את הדבר, וחילקו בין נר שתחילה הוא מתחמם ומתבשל ורק אחר כך

הוא נשרף ולכן הוא אסור, ובין שריפת חמץ שכל המטרה היא רק כילוי ושריפה (ספר 'בשר בחלב' פ"א הערה טו, בשם הגר"ע אויערבך שליט"א). ויש שכתבו להחמיר גם בזה (שם, בשם מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א, ועוד).

שריפת אשפה

ואם אינו יודע בוודאי שיש במדורה מאכלי בשר וחלב יחד, יש שכתבו כמה סברות להתייר (ספר בשר בחלב פ"א הערה רט, בשם הגר"מ שליט"א): א. מסתמא יש שישים בשאר המאכלים נגד הבשר וחלב, ואינו מתכוון לבטל לכתחילה. ב. הרי זה דבר שאינו מתכוון, או פסוק רישא למפרע. ג. בצירוף השיטות שאין בישול אחר בישול בשר בחלב.

יש איסור בישול בשר בחלב גם בשריפה והבערה. ואילו בשריפת חמץ או שריפת פח אשפה יש שהחמירו, ויש שכתבו בזה כמה סברות להקל.

הלכה למעשה

התורה וההפטרה ביאור שייכות ההפטרה לפרשת השבוע

החוש המקשר: שילוח עבדים

למנהג האשכנזים והספרדים: בסיום ההפטרה מוסיפים שני פסוקי נחמה מפרק ל"ג בספר ירמיהו (כה-כו), שכשם שהיום והלילה וחוקות השמים לא יבטלו, כך לא תבטל מלכות ישראל, וישראל ישובו מהגלות.

למנהג התימנים: אין אומרים את הפסוקים מפרק ל"ג, אלא ממשיכים גם בפרק ל"ה מפסוק א' עד פסוק י"ט.

בתחילת הפרשה אנו לומדים על המצווה לשחרר עבד-עברי לאחר שש שנים. זהו אפוא השייכות להפטרה השבועית בספר ירמיהו פרק ל"ד (ח - ט) המתחילה במילים 'הדבר אשר היה אל ירמיהו, בה מסופר שבימי צדקיהו לא קיימו ישראל המצווה לשלח עבדים לאחר שש שנים. אחר כך חזרו בתשובה וכתרו ברית לקיים המצווה, ושוב חזרו בהם מהברית. על כך מתנבא ירמיהו הנביא שעונשים קשים יבואו עליהם.

עומקה של תורה עומק ועיון בדברי רש"י בפרשת השבוע

לא-תגנוב או לא-תגנובו?

בפרשה (כד, יב) שכל התורה כולה נכללת בעשרת הדברות, והוא שכתב כאן רש"י: און ששמעה בסיני 'לא תגנוב' בדרך כללות, ובתוך לא זה נכללה גם אזהרת 'לא תגנובו'.

לאו דווקא

לעומת זאת, בעל נחלת יעקב כותב, שאין כאן כלל קושיא, כי מה שכתב רש"י 'שמעה על הר סיני' אין הכוונה בסיני כפשוטו, והא ראייה: שהרי רש"י ממשיך וכותב עוד: 'און ששמעה על הר סיני' כי לי בני ישראל עבדים, והלך וקנה אדון לעצמו, והרי פסוק זה בוודאי לא נאמר בסיני אלא בפרשת בהר (ויקרא כה, נה), ובהכרח שסיני לאו דווקא, אלא הכוונה שכך כתוב בתורה.

כעין זה כתב בבאר יצחק, שכל המצוות נקראות על שם סיני, כי משה שמע כל המצוות מפי הגבורה בסיני.

רש"י בפרשת השבוע כותב עה"פ ורצע אדניו את אָנוּ פְּמַרְצַע (שמות כא, ו): 'ומה ראה און להירצע מכל שאר אברים שבגנוף? - אמר רבי יוחנן בן זכאי, און זאת ששמעה על הר סיני לא תגנובו, והלך וגנב - תרצע.

בגונב נפשות

דברי רש"י צריכים עיון לכאורה, שהרי לעיל בפרשת יתרו כתב רש"י על הכתוב בעשרת הדברות 'לא תגנוב' - בגונב נפשות הכתוב מדבר, לא תגנובו (ויקרא יט, יא) בגונב ממון, ע"כ. ומאחר שכאן מדובר בגונב ממון, למה הזכיר רש"י און זאת ששמעה על הר סיני 'לא תגנובו'?

ואכן החוקוני כותב שיש לגרוס כאן ברש"י 'לא תגנובו', ולא 'לא תגנוב'.

נכלל בתוכו

ואילו המורחז מיישב, על פי דברי רש"י להלן

פירושו של רשב"ם על התורה

היו שהסיקו מסקנות מרחיקות לכת שכביכול כתבי-יד אלו אינם מרשב"ם, כי לא האמינו מרשב"ם יכתוב שהלילה הולך אחר היום. אך כבר השיב על כך מרן הגר"ח קנייבסקי זי"ע (דעת נוטה פרשת בראשית) שאין בזה תמיהה, כי כוונת רשב"ם היא שכך הוא לפי פשוטו של מקרא, אבל אין כוונתו שכך היא האמת להלכה, ומצינו הרבה פעמים בראשונים שפירושו הכתובים לפי פשוטו של מקרא, רק לשם פירוש ופשט, ולא לקבוע הלכה, עכ"ל הגר"ח.

וכבר האריך בזה ב'תורה שלימה' (כרך י"ז עמוד רפו ואילך) שהרבה ראשונים ואחרונים מבדילים בין פשוטו של מקרא, ובין ההלכה למעשה, ופירושו לפעמים פשט שאינו עולה בקנה אחד עם ההלכה. וגם בפירוש רש"י יש לפעמים דברים הנוגדים את דעת חז"ל, כמו בפרשת תזריע (יג, ה) בפסוק 'הנגע עמד בעיניו', כפי שהקשה שם הרמב"ן (ראה בהרחבה קובץ בית אהרן וישראל, קובץ פ"ו עמוד קנ).

רש"י: אילו היה לי פנאי

ובאמת הרשב"ם עצמו בתחילת פרשת משפטים, מבהיר שאין כוונתו לשנות את ההלכה, רק להציע פירוש נוסף בפסוק בדרך פשט, וז"ל: 'ידוע ויבינו יודעי שכל, כי לא באתי לפרש הלכות, אע"פ שהם עיקר... כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי-אמי זצ"ל, ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי, ואפרש הדינין וההלכות לפי דרך ארץ, ואעפ"כ ההלכות עיקר, כמו שאמרנו רבותינו הלכה עוקרת משנה' (וכ"כ הרשב"ם בתחילת פרשת בראשית).

מפורסמים הם דבריו של הרשב"ם בתחילת פרשת וישב וז"ל: 'שיכילו ויבינו אוהבי, שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזה הפשט ההגדות וההלכות והדינין, על ידי אריכות הלשון... והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנסות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא... וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתוכחתי עמו ולפניו, והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשט המתחדשים בכל יום, עכ"ל. והדברים מופלאים מאד מה שהודה רש"י שאילו היה לו פנאי היה עושה עוד פירושים חדשים לתורה לפי הפשט המתחדשים, והרבה יש לעיין ולהעמיק בכוונת דברים אלו, ואכמ"ל.

נכדו של רש"י הקדוש, רבינו שמואל, בנו של רבי מאיר חתנו של רש"י, הידוע בשמו המקוצר 'רשב"ם', גדל על ברכי זקנו - רש"י הקדוש, ממנו קנה קנייני התורה, ואף זכה לסיים את פירושו על מסכת בבא בתרא.

לעולם - כל החיים?

את פירושו על התורה קבע רשב"ם על יסודות של הפשט, גם במקומות שהדברים נוגדים את דברי חז"ל, כשכוונתו רק להציע עוד פשט בכתוב, ולא לפסוק למעשה נגד מסורת חז"ל.

אחת הדוגמאות לכך היא בפרשת השבוע בפסוק (שמות כא, ו) ורצע אדניו את אָנוּ פְּמַרְצַע ועבדו לעלם, בעוד רש"י מפרש על פי דברי חז"ל: 'לעולם - עד היוכל'. הרי הרשב"ם כותב: 'לעולם - לפי הפשט, כל ימי חייו'.

כך גם בפסוק שלאחריו (כא, ז) לא תצא פְּצֵאת הַעֲבָדִים, רש"י מפרש על פי חז"ל: לא תצא כצאת העבדים - בשן ועין, ואילו רשב"ם מפרש: לא תצא - בשש שנים. וכך בעוד מקומות רבים.

קללת האבן-עזרא

אחד הפירושים של רשב"ם שעוררו סערה רבה, היא בפרשת בראשית (א, ה) על הכתוב 'ולחושן קרא לילה', שם הוא כותב וז"ל: 'לעולם אור תחלה ואחר כך חשך'.

בפשטות, דברים אלו - שהם נגד קבלת חז"ל ותורת ישראל המסורה בידינו שלעולם היום הולך אחר הלילה, והם דומים לדעת הקראים ימ"ש האומרים שהלילה הולך אחר היום, ושומרים שבת ביום ואחר כך לילה (אם כי יש שישבו שכוונת רשב"ם לפני מתן תורה, שאז הלילה הלך אחר היום).

רבינו אברהם אבן עזרא זי"ע יצא בחריפות רבה נגד דברים אלו העלולים לגרום לאנשים לטעות ללכת חלילה אחרי הקראים. האבן עזרא אסר להדפיס פירוש זה ואף קילל כל סופר שידפיסו, ובלשונו: 'זרוע ימינו גדוע תיגדע, ועין ימינו כהה תכהה'. האבן עזרא אף חיבר לשם כך את 'אגרת השבת' להוכיח שבריאת הלילה קדמה לבריאת היום.

מתוך חשש לקללתו של הראב"ע, אכן יש דפוטים בימינו שהשמטו פירוש זה מפירוש הרשב"ם על התורה, אך יש דפוטים שהדפיסו בימינו את כל הפירוש במלואו.

כתב יד מזויף?

רשב"ם חיבר את פירושו על כל התנ"ך, אך רק מעט מאד נדפסו מפירושו שרד עי ימינו. בדורות הקודמים נדפסו רק חלקים קטנים מפירושו, ולפני 140 שנה, בשנת תרמ"ב, הדפיס דוד ראזין את פירוש רשב"ם על התורה עם הוספות חדשות על פי ליקוט מכמה כתבי יד. שם נוספו הפירושים על פרשיות בראשית נח ולך-לך.

מכתבי תורה

תגובות קוראים ופולמוסים אודות הנכתב בגיליונו

ויחי

תגובות למדור דעת תורה בנושא: האם ראוי לפרסם רמזים שמשיח יבוא בשנת תשפ"ה?

בדעת נוטה למון הגר"ח קנייבסקי (ויחי) הביא ששאלו איך יעקב רצה לגלות הקץ לבניו, ותירץ שמוזה גופא שבסוף לא גילה, למדין שאין לחקור אחר זה, וכמו שמבואר ברמב"ן בספרו האמונה והבטחון (פ"ו). ועוד תירץ שם, שיעקב שידע אימתי הוא זמן הקץ בוודאות, היה מותר לו לגלות הקץ ורק לחשב את הקץ אסור מפני שאם בסוף לא יבוא ע"פ חשבוננו יבוא לכפור ומי אומר שלא טעה. ועוד תירץ, שכיון שידע שהשבטים לא יגלו היה מותר, והיה בוטח בהם שאע"פ שידעו שהגאולה רחוקה לא יתיאשו ויחכו בסבלנות עד אז.

ב.ל.

ראיתי להוסיף ולציין מה שכותב בליקוטי הלכות למוהרנ"ת מברסלב (הל' מתנה ה' אות ל"ג): והעיקר הוא פשיטות ותמימות להאמין שבודאי בא יבא לא יאחר, אך אסור לחכות לשום קץ לומר שמהראוי שיבוא בשנה זאת כמו שטעו הרבה על שנה זאת שנת ת"ר לפרט קטן שאמרו שבשנה זאת יהיה הקץ, וקלקלו הרבה בזה כי גרמו כמה כפירות וחילול השם כידוע וכו'.

שמואל אייזיק שפירא

תגובות למדור הבנת התורה

נכתב שבכמה מקומות, משמשת מילת 'סוד' במשמעות אחרת ממה שמקובל בזמננו, אלא הוא מלשון עצה, ויש להפנות לנוס ה'קדושה' שבנוסח ספרד וע"מ: "כנועם שיח סוד שרפי קודש", שלכאורה משמעותה 'חבורה'. אמנם לגבי פרשתינו, גם בזה מצינו בפירוש הקדום ביותר - בתרגום אונקלוס, שפירש "ברוהון", ורוזין הם סודות.

יצחק מאיר רוטמן

ראוי לציין את דברי המפרשים על הכתוב (תהלים קיא, א) אֹדְהָ ה' בְּכָל לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה, הרד"ק שם ביאר: 'בסוד במקום שנים, כלומר, בעצת ישראל ובעדתם אודנו, כי כולם יסכימו עמי'. וכן הוא במצודת דוד: "בסוד - בעצת ישרים ובני העדה ר"ל כפי אשר יורו ישרי הלב ויתר העם", ובמצודת ציון ביאר בהרחבה: "בסוד - ענין עצה כי נעשית בסוד לבל יגלה, או הוא מל' יסוד כי העצה למעשה היא כמו היסוד להבנין". הרי שביאר שכל עצה נקראת סוד על שם שיוצאים בסוד, ועוד טעם כי העצה הוא היסוד (ועי"ש באבן עזרא שכתב בסוד - בסתר).

א. רצאבי

תגובות למדור תורתך שעשועי

לגבי מה שהבאתם במדור תורתך שעשועי על חידת יוסיף דעת פרשת ויחי [לגבי הסתירה מתי התחיל השעבוד] תירץ אחד הלומדים שאחרי שיעקב מת חזר ברעב במצרים וזה נקרא שעבוד, דבר זה אינו עולה בקנה אחד עם מה שכתב רש"י בהפטרה של פרשת וארא (יחזקאל כט, יא) וזה לשונו "ארבעים ושתים שני רעבון נגזרו בחלום פרעה, כנגד שלש פעמים שנכתב החלום, שבע פרות, ושבע שיבלים רעות ראה, וספרו ליוסף הרי שני פעמים, ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעות זו השיבלים הרקות הרי ארבעים ושתים לרעב, ולא היה להם אלא שתיים שנאמר כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב למצרים פסק הרעב שהרי בשנה השלישית זרעו שנאמר ותן זרע ונחיה וגו' והארבעים נפרעו להם עכשיו, עכ"ל, הרי ששאר שנות הרעב הושלמו לאחר שנים רבות בימי הנביאים, ולא במצרים.

יוסף שלמה שנק

שמות

תגובות למדור שערי תורה

בתחילת הגליון נכתב שפרשתנו עוסקת בתקופה בת שמונים שנה שבה היה השעבוד. יש לציין שלפי דעת רש"י הקדוש בפרק ו פסוק טז שהשעבוד התחיל בפטירת לוי אם כן יוצא שהשעבוד היה קט"ז שנים (וכן כתב השפתי חכמים שם) ולא 80 שנה.

אליצור זיאת

תגובות למדור דעת תורה בנושא: מלחמתו ומלכותו של משה רבינו בארץ כוש

מה שהבאתם באריכות מספר ילקוט שמעוני, יצויין שילקוט שמעוני לוקט בימי הקדמונים מדברי חז"ל, ומעשה זה מקורו מספר הישר, שנתחבר קודם לכן, ותוכנו מעשי התורה וספר יהושע, עיין עליו, והרמב"ן עה"ת כינה ספר זה ספר מלחמות בני יעקב יעו"ש, ושם הוא המקור למעשה זה.

מאיר רוט

ויש להוסיף על דברי האברבנאל, שהטעם שהתורה לא כתבה את סיפור מלכותו של משה כיון שהתורה כידוע באה ללמד דברים ולא נועדה לספר סיפורים, וכמו שהקדימו הראשונים בהקדמתם לחומש בראשית, ולכן התורה לא כתבה את זה, וכמו שהיא לא כתבה את סיפור מלחמות בני יעקב אחרי מעשה שכם, וכמו שהיא לא כתבה את מה שארע במצרים כשיוסף רצה להשאיר אצלו את בנימין וכיוצ"ב.

אביעד כהן; ב.ל.

תגובות למדור ואזניים לשמוע

במה שהערתם על המושג 'לנצל את ימי הבחורות', שהרי ניצול פירושו לרוקן, יש ליישב שהכוונה: בימי הבחורות (או בתקופה אחרת) יש הרבה קניינים שהאדם יכול לקנות לעצמו, כמו ארון מלא במתנות, ואומרים לאדם תרוקן את הארון וקח לעצמך את כל המתנות, כל אומרים לבחור: ימי הבחורות מלאים באוצרות, עליך לרוקן ולקחת לעצמך את כל האוצרות, ולא להשאיר אותם מונחים על מקומם.

מרדכי מורסיא; בן ציון אליעזר לובצקי;

שמעון קלפהולץ

תגובות למדור ועיניים לראות

אין זהו הכרח שהמילה השתבשה, כיון שסוכן זה גזבר על האוצרות, ולגזבר יש שני תפקידים לשמור כמו בפרשה, וגם להיות 'נציג' ההקדש.

משה מינצר

תגובות למדור תורה והלכה בנושא: המכה את חבירו, האם מותר לצרף אותו למניין?

יש לציין שבפתחי תשובה (שם) כותב שבאופן שכולם עונים אמן ואם הוא לא יענה אמן [אחר ברכתו] זה לא יגרום לחוטא לשוב, יש לו לענות אמן.

פרנקל אברהם

תגובות למדור שערי תורה

בעלון פרשת שמות, תקציר הפרשה כתבתם שפרעה "חשש" שבני ישראל ילחמו בהם, ולכאורה פשוט שהוא לא באמת חשש, אלא זו היתה סתם עלילה.

יוסף דומב

תגובות למדור יודעים את התורה

בשאלה א' שאלתם מי קרא למכה רשע, וכתבתם שהתשובה הנכונה היא ג' שהתורה קראתו כך ולא משה. ברצוני להעיר שבפירוש העמק דבר על פסוק זה ביאר שמושה קראו כך, ודקדק כך מהכתוב.

אהרון פרנקל

וארא

תגובות למדור דעת תורה בנושא:

הצפרדע שבתורה, האם היא הנקראת גם בימינו צפרדע?

הנה ברש"י נראה דס"ל שהוא צפרדע

המשך מכתבי תורה

הפנימיים מחלל הגוף והושמו בכד נפרד. [תגובות המערכת: לא תמיד היתה החניטה כך, ולמשל לגבי חניטת יעקב אבינו מובא בווהר הקדוש שלא הוציאו את אבריו, רק מרחו בשמים מחוץ לגופן].

יצחק פינס

מה שהבאתם ממרן בעל אילת השחר זי"ע שהעיר דלפי השיטה שפרעה טבע בים לא יתכן שחנטוהו, לכאורה איכא להעיר שהרי כתיב שלאחר שעברו ישראל את הים (והרי נשאר על חוף מצרים כי עברו בצורה עגולה שחזרו לחופי מצרים) פלטה הים את גופות המצרים (והמדרש מאריך שהים והיבשה רבו כי אף אחד לא יכל לסבול בשטחו את המצרים) ואז ישראל הורידו מעליהם ומעל הסוסים את התכשיטים, וכתוב שיראו ישראל ואמר להם השם שכאשר ראיתם את מצרים לא תוסיפון לראותם וכו' שאם כן נמצא שגופת פרעה גם נפלטה ליבשה ושפיר מצי למימר אף לשיטה זו שכן חנטו את גופו.

דוב הכהן ברבר

תגובות למדור תורה והלכה בנושא: האם מותר להתפלל מול צורת שתי-וערב?

יש להוסיף את הידוע על זהירותו של מרן הסטייפלער זצוק"ל והקפדתו בסוג וצורת החלונות בבית מדרשו בב"ב, שלא יהיו חלילה בצורת שתי וערב, וע"כ שינו מהמקובל בחלונות רגילים [ובספר בית אמי הביאו תמונה של החלונות בבית המדרש לדרמן בבני ברק, אשר מסגרות החלונות נבנו בצורה מיוחדת שלא תהיה צורת שתי וערב] כמו"כ, עיין בספר 'שאל אביך ויגדך' (המגיד הגר"ש שבדרון זצ"ל) ח"א, עמ' כ"ו - סיפור אודות זהירות מרן הרב מבריסק הגרי"ז הלוי סאלאוויצ'יק זצוק"ל וגודל קדושתו בענין זה.

מ. ברוק

בא

תגובות למדור תורה והלכה בנושא: קידוש לבנה תחת כיפת השמים

כתבתם על ברכת הלבנה שלכתחילה צריכה להיות תחת גג והנה ראיתי שהבן איש חי כותב [שנה שניה פרשת ויקרא אות כג], וצריך לברך תחת אויר הרקיע וכו'. וטוב לעמוד על מקום חלול מתחתיו אם אפשר לו בכך. ולפי דבריו לכאורה צריך לכתחילה לעמוד על מרפסת ולברך ברכת הלבנה. ועוד ראיתי שבשו"ת ישכיל עבדי [ח"ג סימן לח אות ג] נשאל האם אפשר לקדש את הלבנה תחת ענפי האילן. והשיב ודן שם האם ענפי האילן מקבלים טומאה, וכתב שם דאפילו אם מקבלים היינו דוקא במקום שמוחזק טומאה שם, אבל במקום שלא הוחזק טומאה שם, אין להחמיר וכו' ויש כמה ספיקות וכאן זה הידור בעלמא, ולכן מותר לכתחילה לברך ברכת הלבנה תחת ענפי האילן. בברכה והוקרה על הכל

אביגדור ברגר

תגובות למדור חכמת התורה בנושא: כתב הכשר

מה שהבאתם סיפור על רבנו החיד"א זי"ע שכאשר הכריחו אותו להעניק הכשר לגבינה שאינה כשרה, רשם בכתב ההכשר לסדר מתכנים חגורים, כשכוונתו לתרגום חרציכון אסירין. יש לציין שבמקומות אחרים מובא שסיפור זה אירע אצל הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, ויש מביאים זאת על הגה"ק בעל נודע ביהודה זי"ע, ובספר 'לדרש אלקים' לרבי אברהם חמווי זי"ע, מובא מעשה זה על הגה"ק רבי אברהם ענתיבי זי"ע

שלום ת. בלוי

של ימינו, ממש"כ שלכן בערוב לא מתו החיות כמו בצפרדעים כדי שלא תהיה למצרים הנאה בעורותם, ואם הצפרדע הוא תנין, הרי גם בתנין יש הנאה מעורו.

חיים וייסבלום; ד. וגשל

יצויין שגם בהעמק-דבר כתב כעין דברי המלבי"ם, ששני המינים היו במצרים, בכל ארץ מצרים היה המין הנקרא בימינו צפרדע, אך בבית פרעה ועמו ועבדיו יצאו המין הראשון, התנינים, מן היאור והיו משחיתים. אליהו שלום בוקובה; ברוך ויידענפלד; אברהם פרנקל; ראובן שרעבני

לתועלת הרבים אביא מה שתירץ זקני הגה"ק רבי שאול בראך בספרו הגש"פ טוב דברך, את דברי רבינו חננאל, וז"ל: ולא קשה, דודאי מודה רבינו חננאל שהיו גם צפרדעים קטנים, והרי אמרו חכז"ל (שמו"ר י' ו') שנכנסו במעיהם. והנה צפרדעים שהיו נכנסים לבתים היו מן הקטנים, כי הגדולים לא היו יכולים ליכנס לבתים, עיי"ש שיישב בזה באופן נפלא הרבה דקדוקים בפסוק.

נפתלי צבי ברודי

בספר דרכי ציון לרע"ב (עמ' 19) כתב שהיה במצרים וראה על הנילוס צפרדע הנקראת אלמסח בערבי [תנין] והוא גדול מדוב ובעורו כעין אבעבועות, ואמרו אנשי הספינה שנמצאים גדולים ממנו כפלים והם מן הצפרדעים שנשארו מימי משה עיי"ש.

ג.ל.

ראיתי לנכון להציג בפניכם מדברי הגה"ק רבי כלפון משה הכהן זצ"ל (ראב"ד בעיר ג'רבה שבתונס עד לפני ע"ה שנים) בספרו יד משה על התורה (פרשה זו אות כ"ז) וז"ל, לא ידענו מה הם הצפרדעים. ויש מפרשים שהם הנקראים בערבית 'זרא'ן. והם נמצאים ונולדים בכל אגמי המים ונהרות וכיוצא. ואנחנו רגילים לתרגם 'דפאדא"ע". ואולי הכל אחד ושינוי לשון בעלמא הוא מהלשון הערבי העתיק ללשון ערבי השגור כעת. אך לפי זה קשה לשון נגיפה, עיי"ש באריכות, ובסיום דבריו כתב: "ואולי מה שכתב שהוא בעל חי גדול אין הכוונה גדול הרבה, אלא באופן המתאים לתנאים ומשארות. וברוך היודע. ע"כ". ואם נוסיף על דבריו את מה שכתבתם, שיתכן שמהיאור יצא תנין אחד גדול, וכאשר הכו אותו יצאו ממנו תנינים קטנים וזעירים, הדברים מתאימים מאד.

ב.כ.

תגובות למדור הבנת התורה בנושא: נכה

במילה "נכה" הוסבר שרש"י מבאר 'שהמילה נכה שייכת רק במקרה של שבר ברגליים', יש להדגיש שרש"י מבאר שנכה שייך בכל שבר, ולא רק ברגל, אלא גם באבר אחר, אם כי זה נכון שנכה הוא רק בשבר ולא במוגבלות אחרת כמו שיתוק וכדו'. אלימלך ליבוביץ

תגובות למדור שבת של תורה

הובא שפרעה נחנט רק לפי הדעה שניצל מים סוף ומלך בנינוה ולא לפי הדעה שטבע בים. ויש להעיר שבמדרש ויושע בפסוק מי כמכה מובאת השיטה שפרעה ניצל מים סוף ומלך בנינוה, והמדרש מסיים שם שעדיין פרעה חי עד היום ועומד בפתחה של גיהנם ומוכיח את מלכי הגויים, הרי שאף לפי הדעה שפרעה ניצל מן הים ומלך בנינוה אין לומר שחנטוהו.

מאיר רוט

בעניין הלב של פרעה שהתגלה כ"כבוד" לפי הידוע לי, בתהליך החניטה של הפרעונים הוצאו כל האיברים

